

Paweł Różycki¹
Daniel Strzelczyk²

Koleje wąskotorowe w Polsce jako atrakcje turystyczne

Narrow-gauge railways in Poland as tourist attractions

Abstrakt

Turystyka przemysłowa nazywana też industrialną lub postindustrialną jest jedną z nowych, urozmaicających ofertę turystyczną atrakcji. Do najciekawszych propozycji oferty związanej z przemysłem, techniką i komunikacją należą obiekty, tabor i trasy kolejowe. Pośród wielu elementów znajdujących się w całej Polsce należy wymienić koleje wąskotorowe, które przez długi czas były nieco zapomnianym walorem turystycznym. Ostatnie dwie dekady, to okres szczególnego zainteresowania miłośników kolei, a także gmin stowarzyszeń i lokalnych organizacji turystycznych. W poszukiwaniu nowych produktów turystycznych zwrócono uwagę na walory związane z komunikacją kolejową. Zauważa się ogromny wzrost zainteresowania turystów tzw. nową ofertą, opartą na zabytkach techniki i komunikacji. W wielu miastach i regionach w Polsce i w Europie tworzy się szlaki techniki i zabytkowe trasy komunikacyjne, które stają się wiodącymi atrakcjami turystycznymi w regionach. Do zabytków kolejnictwa zalicza się ciekawe, widokowe linie kolejowe; tunele, układy torowe i pochYLENIA oraz budynki kolejowe, w tym dworce i parowozownie.

Słowa kluczowe: turystyka przemysłowa, koleje wąskotorowe, parowozownia, widokowe linie kolejowe.

---

1) Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie, Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie.

2) Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie.

Abstract

Industrial tourism, also known as post-industrial tourism, is one of the new attractions enriching tourist offers. The buildings, rolling stocks, and railway lines make the most interesting proposals in the offer connected with industry, technology and transport. Among other items spread all over Poland, narrow-gauge railways, for years forgotten tourist value, are certainly worth mentioning. The last two decades mark a period of a particular interest in narrow-gauge railways by railway enthusiasts, communities, associations and local tourist organizations. While searching for new tourist products, certain attention has been drawn to the value of railway transport. There is an enormous growth of tourists' interest in the so-called new offer connected with technology and transport relics. The technological routes and historic transport lines are created in a great number of Polish and European cities and regions. They become leading tourist attractions in the given regions. Among the railway relics one can find some interesting, scenic railway lines, tunnels, track systems and slopes, together with railway buildings including railway stations and engine-houses.

Key words: Industrial tourism, narrow-gauge railways, engine-house, scenic railway lines.

Wstęp

Jedną z najważniejszych, nowych form turystyki, które stają się urozmaiceniem oferty dla turystów jest turystyka przemysłowa nazywana też industrialną lub postindustrialną. Do najciekawszych propozycji oferty związanej z przemysłem, techniką i komunikacją należą obiekty, tabor i trasy kolejowe. Pośród wielu elementów znajdujących się w całej Polsce należy wymienić koleje wąskotorowe, które przez długi czas były nieco zapomnianym walorem turystycznym. Ostatnie lata, to okres szczególnego zainteresowania miłośników kolei, a także gmin, stowarzyszeń i lokalnych organizacji turystycznych. W poszukiwaniu nowych produktów turystycznych zwrócono uwagę na walory związane z komunikacją kolejową.

Do zabytków kolejnictwa zalicza się widokowe linie kolejowe; tunele, ciekawe układy torowe i pochylenia oraz budynki kolejowe, dworce i parowozownie. Szczególnie imponujący jest zabytkowy tabor i organizowane parady parowozów lub przejażdżki wagonami retro. Do ciekawej oferty turystycznej związanej z kolejnictwem zalicza się też koleje wąskotorowe.

Sieć linii wąskotorowych była na terenie Polski stosunkowo gęsta. Do czasów współczesnych zachowało się niestety niewiele szlaków. O ile są jeszcze czynne, to mają one znaczenie przede wszystkim turystyczne.

Zarys historii kolei wąskotorowych w Polsce

Pierwsze linie wąskotorowe na ziemiach polskich wybudowano na Górnym Śląsku w 1855 roku (Pokropiński, 1980). Koleje te miały prześwit 785 mm i były początkowo prowadzone przez konie. Polska była wówczas pod zaborami: rosyjskim, pruskim i austriackim. W związku ze zróżnicowanymi założeniami technicznymi w poszczególnych zaborach, rozwój linii był nierównomierny. Były to najczęściej koleje przemysłowe używane w rolnictwie i przemyśle. „Zwolennikami budowy kolei wąskotorowych byli wtedy przemysłowcy i właściciele folwarków” (Czaja, 2008). W roku 1872

w Górnośląskich Kolejach Wąskotorowych konie zostały zastąpione przez parowozy.

Najlepiej w tym okresie koleje wąskotorowe rozwijały się w zaborze pruskim dzięki rządowemu i lokalnemu wsparciu, a także ustawie z 1892 roku „W latach 1886-1903 w zaborze pruskim powstaje 10 nowych kolejek wąskotorowych, między innymi: bydgoska i jarocińska” (Pokropiński, 1980). Najsłabiej rozwój następował w zaborze austriackim. Zbudowano wąskotorówki: Przeworsk – Dynów, a w Bieszczadach Łupków – Cisna. Warto wspomnieć, że na trasie do Dynowa znajduje się tunel, najdłuższy w Europie na wąskotorowej linii kolejowej. Może to stanowić dużą atrakcję, wykorzystywaną także w promocji regionu Podkarpacia. W zaborze rosyjskim budowa linii była celowo utrudniana rygorystycznymi przepisami. Koleje wąskotorowe były tam własnością prywatną.

W latach 1914-1918 następował bardzo szybki rozwój kolei wąskotorowych ze względu na słabo zaawansowany stan rozwoju transportu samochodowego. We wszystkich niemal zaborach kolej wąskotorowa miała bardzo duże znaczenie gospodarcze. Podczas I wojny światowej linie kolejowe były rozbudowywane wraz z przesuwaniem się działań wojennych. Kolej miała duże znaczenie strategiczne.

Po zakończeniu I wojny światowej na terenach Polski linie wąskotorowe były w bardzo złym stanie technicznym (Pokropiński, 1980). W latach 1918-1922 koleje wąskotorowe przeszły z rąk prywatnych na własność Ministerstwa Kolei. Linie zbudowane w czasie I wojny światowej trzeba było modernizować, ponieważ do ich budowy używano szyn prowizorycznych i kładziono je na nieprzygotowanym gruncie. W latach 1921-1924 trwała intensywna modernizacja i odbudowa zniszczonych linii wąskotorowych.

W czasie II wojny światowej koleje te odegrały ważną rolę w życiu polskiego narodu. Wąskotorówki służyły do masowych ucieczek ludności (mniejsza była kontrola wojsk hitlerowskich), a także do przewozu żywności i wody dla głodującej ludności (Pokropiński, 1980). W latach 1962-1972 koleje wąskotorowe zaczynały tracić klientów, co spowodowane było rozwojem komunikacji PKS i sieci dróg. Co ciekawe, w czasie mroźnej zimy w 1962 roku wąskotorówki przynosiły zyski, gdyż ruch drogowy został sparaliżo-

wany. Ludność została zmuszona do skorzystania z usług wąskotorówek.

Dzisiaj wiele odcinków kolei wąskotorowych jest modernizowanych lub na nowo otwieranych. Przekształcane są one w atrakcje turystyczne. Opiekują się nimi lokalne samorządy i stowarzyszenia miłośników kolei wąskotorowych. Częstymi gośćmi na turystycznych szlakach wąskotorowych są zagraniczni turyści. Wiele stowarzyszeń kolejowych prowadzi wolontariat na rzecz odbudowy wąskotorówek.

Tabor kolei wąskotorowych

Tabor kolejowy stanowią pojazdy szynowe, lokomotywy, wagony i drezyny. Do najciekawszych egzemplarzy taboru wąskotorowego, będących atrakcją turystyczną należą:

Px48 parowóz do jazdy na liniach wąskotorowych, zbudowany został w 1948 roku przez Fablok w Chrzanowie. Jeździł on na trasach praktycznie wszystkich kolejek wąskotorowych o prześwicie 750 mm i 1000 mm.

Px38 mały parowóz wąskotorowy został wyprodukowany przez Pierwszą Fabrykę Lokomotyw w Polsce SA w Chrzanowie. Ostatni zachowany egzemplarz, Px38-805 zwany „Leon”, znajduje się w Żninie i prowadzi pociągi Żnińskiej Kolei Powiatowej.

Px29 parowóz wąskotorowy, produkowany był przez Warszawską Spółkę Akcyjną Budowy Parowozów. „Dwa zachowane w Polsce egzemplarze, Px29-1704 i Px29 1708 znajdują się w Muzeum Kolei Wąskotorowej w Sochaczewie, z czego pierwszy jest czynny i prowadzi wycieczkowe pociągi Sochaczewskiej Kolei Muzealnej”.

Pw53 wyprodukowany w Fabryce Lokomotyw w Chrzanowie. Eksponowany jest w Muzeum Kolei Wąskotorowej w Sochaczewie.

Tw53 jest jednym z największych parowozów wąskotorowych. Przystosowany do szerokości toru 785 mm, co jest typowe dla Górnośląskich Kolei Wąskotorowych. Stanowi obecnie eksponat muzealny skansenu w Chabówce.

Tabor na kolejach wąskotorowych to także lokomotywy o napędzie spalinowym:

V10 jest lokomotywą wyprodukowaną w byłej NRD, przystosowaną do szerokości torów 600 mm. Używana jest obecnie na odcinku kolei leśnej w Hajnówce.

Lyd2, Lxd2 jest to seria lokomotyw spalinowych wyprodukowana w Rumunii przez Faur zakłady produkcji lokomotyw w Bukareszcie. Prowadzi wiele składów wąskotorowych w Polsce. Używana także w państwach Europy Wschodniej i Południowej.

Cały zespół pojazdów to również wagony wąskotorowe do przewozu osób i pojedyncze wagony motorowe takie, jak: **Bxhpi** (Fot. 2), **MBxd2, MBxd1**. Pojazdy szynowe tego typu miały różnych producentów przede wszystkim polskich i rumuńskich.

Interesującymi pojazdami są drezyny ręczne i motorowe, a także pojazdy pomocnicze -odsnieżarki czy pojazdy do remontu torów. Duża część taboru wąskotorowego jest dzisiaj nieużywana, wiele pojazdów stało się zabytkami techniki rozlokowanymi w muzeach kolejnictwa na terenie całego kraju.

Fot. 1. Lokomotywa SM03 (*Locomotive SM03*) (fot. D. Strzelczyk)

Fot. 2. Wagon Bxhpi (*Locomotive Bxhpi*) (fot. D. Strzelczyk)

Fot. 3. Wagon osobowy MBxd (*Passenger car*) (fot. D. Strzelczyk)

Fot. 4. Model pociągu (*Train model*) (fot. D. Strzelczyk)

Wybrane trasy turystyczne na kolejach wąskotorowych

Do najbardziej interesujących atrakcji turystycznych należą:

1. Ełcka Kolej Wąskotorowa:
Trasy: Ełk - Sypitki - Ełk - długość trasy 30 km, Ełk - Jez. Nieciecz - Ełk - 42km, Ełk -Kalinowo - Ełk (62km).
2. Gnieźnieńska Kolej Dojazdowa:
Dzisiaj wąskotorówka jeździ na trasie turystycznej :
Gniezno - Żelazkowo - Niechanowo -Witkowo - Powidz - Przybrodzin oraz Anastazewo.
3. Górnośląskie Koleje Wąskotorowe:
Trasa turystyczna: Bytom Wąskotorowy - Szombierki - Bytom Karb Wąskotorowy - Repty- Kopalnia Srebra - Tarnowskie Góry Wąskotorowe - Laskowice - Miasteczko Śląskie Zalew - Miasteczko Śląskie Wąskotorowe
4. Kolej Parkowa w Chorzowie:
Trasa: Wesołe miasteczko - Przystań
5. Skansen Kolei Wąskotorowej w Rudach:
Trasa turystyczna: Rudy - Paproć - Rudy
6. Gryficka Kolej Wąskotorowa:
Trasa: Trzęsacz - Rewal - Niechorze - Pogorzelica
7. Krotoszyńska Kolej Dojazdowa:
Trasa :Pleszew - Pleszew Wąskotorowy
8. Krośniewicka Kolej Dojazdowa:
Trasa: Krośniewice - Ozorków (normalne pociągi rozkładowe)
9. Mławska Kolej Dojazdowa:
Trasa: Grudusk - Krasne, istnieją także przejazdy specjalne
10. Piaseczyńska Kolej Wąskotorowa:
Trasa turystyczna: Piaseczno - Tarczyn - Piaseczno
11. Piotrkowska Kolej Dojazdowa:
Trasa turystyczna: Piotrków Trybunalski - Sulejów
12. Fundacja Polskich Kolei Wąskotorowych:
Trasy: Starachowice: Starachowice Wschodnie Wąskotorowe - Lipie
Rogów: Rogów Osobowy Wąskotorowy - Rogów Towarowy Wąskotorowy - Jezów -Głóchów Skierniewicki - Boguszyce - Rawa Mazowiecka - Biała Rawska
13. Pionki: istnieje krótki odcinek kolejki drezynowej .
14. Sochaczewska Kolej Muzealna:

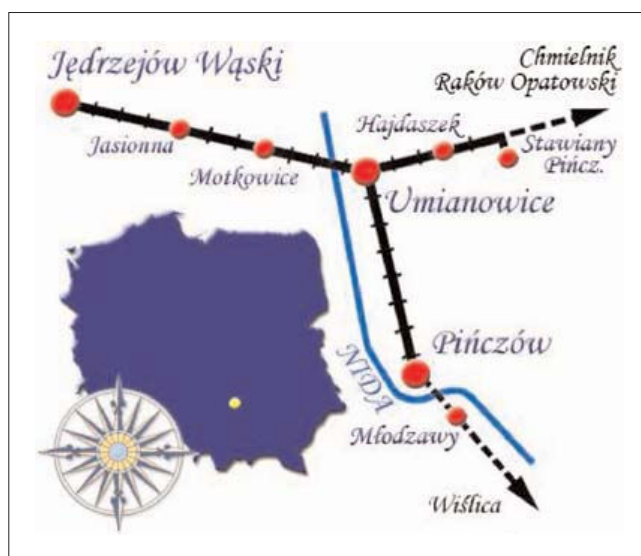
Trasa turystyczna: Sochaczew Muzeum - Wilcze Tułowskie

15. Średzka Kolej Dojazdowa:

Trasa turystyczna: Środa Wielkopolska - Polwica - Zaniemyśl

16. Świętokrzyska Kolej Dojazdowa „Ciuchcia Ekspres Ponidzie”:

Trasa: Jędrzejów - Umianowice - Pińczów.

Ryc. 1. Trasa turystyczna Ekspres Ponidzie (Tourist track Ekspres Ponidzie).

(źródło: <http://www.expres-ponidzie.k-ow.net/>)

17. Żnińska Kolej Powiatowa:

Żnin - Wenecja - Biskupin - Gąsawa

Ryc. 2. Trasy turystyczne Żnińskiej Kolei Powiatowej (Tourist tracks of Żnińska Kolej Powiatowa)

(źródło: <http://www.paluki.pl/ciuchcia/>)

18. Bieszczadzka Kolejka Leśna:
Trasa turystyczna: Majdan - Cisna - Przysłop
19. Wigierska Kolej Wąskotorowa:
Trasa turystyczna: Płociczno - Binduga - Powały - Bartny
Dół - Krusznik - Zielona Karczma
20. Kolej Leśna Puszczy Knyszyńskiej - Czarna Białostocka:
Trasa turystyczna: Czarna Białostocka- Kopna Góra
21. Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji w Poznaniu:
Trasa turystyczna: trasa biegnie wokół Jeziora Malta.
22. Kolej Leśna Puszczy Białowieskiej
Trasa: Hajnówka - Topiło, Hajnówka - Postojowo
23. Myślecińska Kolej Parkowa:
Trasa: Bydgoszcz Las Gdański - Bydgoszcz Myślecinek

Infrastruktura na kolejach wąskotorowych

Ważną rolę w funkcjonowaniu każdej kolei wąskotorowej odgrywa infrastruktura, bez której przyjmowanie turystów nie byłoby możliwe. Infrastrukturę na wąskotorówkach tworzą dworce, parowozownie, mosty, wiadukty, sieć szyn, a także infrastruktura towarzysząca dla turystów, np. sklepy z pamiątkami.

Skanseny, muzea i parowozownie taboru wąskotorowego

Z kolejami wąskotorowymi można się zetknąć także w muzeach i skansenach rozlokowanych na terenie całego kraju. Muzea i skanseny gromadzą tabor wąskotorowy, przedmioty infrastruktury kolejowej, a także cenne kolejowe pamiątki. Muzea i skanseny często posiadają również zbiory archiwaliów, zbiory biblioteczne i pracownice modelarskie.

- Muzeum Kolei Wąskotorowej w Wenecji k/Żnina.

Muzeum w Wenecji to unikalne miejsce nie tylko w Polsce, ale także w Europie. Jest to szczególne miejsce zarówno dla dzieci, pasjonatów historii i techniki, jak i turystów.

W muzeum zgromadzono 17 zabytkowych parowozów (najstarszy z 1899 r.) i wagony o różnym zastosowaniu: towarowe, pasa-

zerskie, drezyny ręczne i motorowe. Można także poznać infrastrukturę kolejową taką jak: zabytkowa poczekalnia, budka dróżnika ze zwrotnicami i rozjazdami, obrotnica, żuraw wodny. Zwiedzanie muzeum ułatwiają przewodnicy, można zakupić pamiątki i skorzystać z usług gastronomicznych.

Ryc. 3. Turystyczne atrakcje kolejowe w Polsce (Touristic attraction of railway lines in Poland) (W. Szymalski 2007)

■ Muzeum Kolejnictwa w Warszawie

Mieści się na byłym dworcu PKP Warszawa Główna, koło przystanku stacji PKP Warszawa Ochota. Do zwiedzania oferuje ekspozycje stałe (historyczna) i czasowe w salach wystawowych, dużą ekspozycję modeli kolejowych oraz wystawę zabytkowego taboru w plenerze. Dysponuje zbiorem bibliotecznym. Jest też najstarszym tego typu obiektem w Polsce.

■ Ekspozycja muzealna w Ostrowie Wielkopolskim

Ekspozycja muzealna jest jedyną atrakcją kolejową w Ostrowie Wielkopolskim. Muzeum powstało w 2004 roku dzięki Klubowi

Miłośników Kolei. Najcenniejsze eksponaty to: lampy karbidowe, semafony, dokumenty, mapy i pamiątki.

- Muzeum Historii Kolei w Częstochowie

Znajduje się ono na dawnym szlaku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Mieści się w budynku dworcowym Częstochowa Stradom. Eksponaty zaczęto prezentować w 1996 r., a w 2001 powstało muzeum. Do cennych eksponatów należą: sprzęt, tabliczki, dokumenty, a także parowozy – pomniki „TKt48-151 i Ol 49-20”.

- Muzeum Kolei Wąskotorowej w Sochaczewie

Opiekunem muzeum jest Muzeum Kolejnictwa w Warszawie. Posiada wiele eksponatów z dziedziny kolejnictwa takie jak: drewna Warszawa, wagon salonka z 1918r., model tramwaju konnego i wiele innych. Dużą atrakcją jest przejazd pociągiem turystycznym „Puszcza”.

- Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Dolnym Śląsku w Jaworzynie Śląskiej

Oddział muzeum znajduje się w XX wiecznej parowozowni wachlarzowej. Zbiera pamiątki i dokumenty związane z rozwojem kolejnictwa na Dolnym Śląsku. Odbywają się tutaj także przejazdy turystyczne. W 2006 r. odbyła się impreza „Piknik pod Parą” na trasie Wrocław-Jaworzyna Śląska-Wrocław.

- Muzeum Kolejnictwa w Gdańsku

W 1979 utworzono oddział muzeum w Gdańsku. Można tam zwiedzić 2 sale wystawowe. Do cennych pamiątek kolejowych możemy zaliczyć: modele kolejowe, atlas z 1881r., aparat, Morse'a, lartarki, tabliczki, nastawniki. Biblioteka muzeum posiada książki z zakresu kolejnictwa.

- Muzeum Pomorskich Kolei Wąskotorowych w Gryficach

Pierwsza wystawa została otwarta w 1978 r. W muzeum można obejrzeć dokumenty i zdjęcia Pomorskich Kolei Wąskotorowych, a także zabytkowy tabor

- Parowozownia w Ełku

Według autorów publikacji „Koleje” jest to bardzo ciekawy obiekt turystyczny, który został otwarty w 1992 r. Warto odwiedzić halę parowozowni i obejrzeć eksponaty takie jak: parowozy Ol49 Ok1 Ty2, lokomotywy spalinowe SM30 SM42 (najstarsze w Polsce) i Ls40, wagony zabytkowe włoskie, belgijskie i polskie. Niedaleko znajduje się szlak kolejki wąskotorowej.

- Parowozownia Dzierżoniów

W Dzierżoniowie w Górach Sowich od 2003 roku istnieje Sowio-górskie Muzeum Techniki. Warto tutaj zobaczyć obrotnicę i parowozownię wachlarzową z 1900r.. Opiekunowie muzeum ciągle wzbogacają placówkę o nowe eksponaty poświęcone gospodarce w regionie.

- Parowozownia Skierniewice

Właścicielem od 2002 r. jest Polskie Stowarzyszenie Miłośników Kolei. Znajduje się tutaj największy prywatny zbiór taboru wąskotorowego i normalnotorowego. Do ciekawego zbioru należą między innymi: obrotnica centryczna, akumulatorowy zespół trakcyjny Wittfelda z 1913 r., wagon salonkowy z 1953 r., rządowy wagon salonka, zabytkowy wagon restauracyjny.

- Parowozownia Wolsztyn

Jest to najbardziej znana parowozownia w Europie przyciągająca wielu turystów zagranicznych. Odbywają się tutaj przejazdy turystyczne. Codziennie kursują pociągi do Poznania i Leszna, a także pociągi specjalne. Warto wiedzieć, że w pociągach obowiązują bilety jak na pociągi pośpieszne. Turyści mogą tutaj zobaczyć parowóz tzw. Piękną Helenę, profesjonalny przegląd parowozu, a także wybrać się na paradę parowozów. National Geographic wydał nawet specjalny numer poświęcony tej parowozowni wzbogacony o czarno-białe zdjęcia, wspomnienia kolejarzy i turystów.

- Parowozownia Kościerzyna

W miejscu parowozowni można zobaczyć zabytkowy tabor z terenu Pomorza i Kaszub. W sezonie letnim uruchomiany jest specjalny pociąg retro. Trasa biegnie z Gdyni Głównej do Kościerzyny.

- Skansen Kolei Leśnej w Janowie Lubelskim

Skansen posiada eksponaty, dzięki którym można poznać historię kolei leśnej, którą przewożono drewno w Lasach Janowskich (Lipa – Biłgoraj). Do ciekawych eksponatów należą: parowóz Las, dokumenty, mapy, fotografie.

- Skansen Kolei Leśnej Pionki

Skansen ukazuje charakterystyczny tabor dla kolejek leśnych. Ciekawym eksponatem jest lokomobilę parową (drogowy pojazd parowy).

- Skansen w Rudach

W zabytkowej lokomotywowni zebrano cenne eksponaty: parowozy Pw53, parowozy spalinowe, wagony osobowe. W sezonie turystycznym funkcjonują przejazdy Rudy – Paproć.

- Skansen w Pyskowicach

W Pyskowicach można zobaczyć jedyny czynny w Polsce parowóz „Śląsk”. Do rejestru zabytków techniki została wpisana wspaniała hala wachlarzowa.

- Skansen Lokomotyw w Zduńskiej Woli – Karsznicach

Został otwarty z inicjatywy kolejarzy. Są oni największymi pasjonatami kolejek wąskotorowych. Może o tym świadczyć duża liczba eksponatów: symulator wjazdu kolejką linowo – terenową na Gubałówkę (nieczynny), wagon motorowy SN61 z 1975 r., parowóz Ty 23.

- Skansen Taboru Kolejowego w Chabówce

Skansen znajduje się na linii kolejowej Zakopane – Kraków i posiada jeden z największych zbiorów taboru normalnotorowego i wąskotorowego rozlokowanego na torach w plenerze. Parowozownia jest organizatorem pierwszej Parowozjady w 2005 r. Jest to najbardziej zadbane skansen w Polsce. Znajduje się tutaj wagon pasażerski z 1896 r., boczniak z 1924 r. Można skorzystać z przejazdu pociągiem retro o trakcji parowej.

- Skansen Maszyn Parowych w Tarnowskich Górach

Jest to miejsce, w którym w 1788 roku uruchomiono po raz pierwszy maszynę parową. W 1976 r. otwarto zabytkową kopalnię i ekspozycję maszyn parowych. Jest to najstarszy skansen maszyn parowych w Polsce

- Warsztaty naprawcze parowozów w Gnieźnie

Warsztaty są do dzisiaj czynne, a halę wachlarzową można także zwiedzać (Kurowska-Ciechańska, Ciechański, 2008).

Atrakcyjność turystyczna

Na atrakcyjność turystyczną kolei wąskotorowych wpływa wiele czynników. Są to między innymi: dostępność komunikacyjna, baza noclegowa i gastronomiczna, promocja i reklama (Różycki, 2006). Zwiększa ją także liczba imprez i atrakcji odbywających się na szlaku wąskotorowym. Mogą to być pokazy zabytkowego taboru, inscenizowane napady na pociąg, występy zespołów muzycznych, foto stopy itp. Ciekawe, bogate w walory miejsca na trasie, podnoszą atrakcyjność przejazdu.

Wartość historyczna sprawia, że kolej wąskotorowa im jest starsza, tym bardziej staje się atrakcyjna ze względu na długą i bogatą historię, czy też stary tabor i infrastrukturę. Tak jest z najstarszymi Górnośląskimi Kolejami Wąskotorowymi lub też parowozownią w Wolsztynie.

Głównymi klientami kolei wąskotorowych są ich pasjonaci, hobbyści, często sami tworzą modele kolejowe (fot. 4) bądź też należą do towarzystw i klubów miłośników kolei wąskotorowych. Miłośnicy wąskotorówek tworzą strony internetowe o tematyce wąskotorowej, piszą książki i publikują zdjęcia. To dzięki pasjonatom wiele linii wąskotorowych funkcjonuje do dziś. Mogą z nich korzystać wycieczki szkolne i całe rodziny podczas weekendowych wojaży.

Koleje wąskotorowe odwiedzają również zagraniczni turyści. Może o tym świadczyć duże zainteresowanie parowozownią w Wolsztynie. Potwierdzają to wypowiedzi kolejarzy i reporterów. Interesujące są również wspomnienia i wywiady z osobami, które w przeszłości korzystały z transportu wąskotorówkami, traktując je jako środek transportu bądź atrakcję turystyczną. Na uwagę zasługuje wypowiedź pani prof. dr hab. Elżbiety Mycielskiej – Dowgiałło:

„Pamiętam swoje podróże, były to kolejki wąskotorowe Trzebnicka i Ekspres Ponidzie. Było to dawno, gdzieś w 1949 roku, i był to wyjazd typowo rekreacyjny. Turystycznie atrakcyjny na kolejkach wąskotorowych jest przede wszystkim klimat, nawiązują się relacje między pasażerami i wytwarza się wyjątkowo sympatyczna atmosfera. Wspomnienia to zabawne sytuacje, między innymi wykolejenie się ciuchci. Wszyscy pasażerowie zostali poproszeni przez konduktora o opuszczenie wagonu. Następnie wszyscy panowie zostali poproszeni przez maszynistę o pomoc w postawieniu lokomotywy z powrotem na tory, a panie odpoczywały na pobliskiej polanie na górcie. Potem ktoś się zgubił, więc żeby przywołać pasażerów maszynista głośno gwizdał klaksonem. Podczas tego zdarzenia nawiązała się przyjaźń między pasażerami. Druga taka sytuacja wydarzyła się podczas praktyk studenckich w Pińczowie na dzisiejszej kolejce Ekspres Ponidzie. Był to czas dużej powodzi na tamtym terenie i przejazd drogami był niemożliwy. Mosty były pozalwane przez wodę. Jediną drogą wydostania się z zalanych terenów okazała się droga kolejki wąskotorowej. Przez okno można było zauważyć coś w rodzaju wielkiego morza, a na nim wąskotorówka, którą jechaliśmy”.

Dzisiaj takich wrażeń pewnie już nie będzie, ale klimat pozostaje ten sam, co kiedyś. Dlatego tak chętnie, często całe rodziny wracają na kolejowe wąskotorowe trasy, by jeszcze raz przeżyć i wrócić do czaru i niepowtarzalnego uroku kolejki, która stanowi dziś znaczącą atrakcję turystyczną w regionach. Czasami jest nawet najważniejszym produktem turystycznym powiatu lub gminy.

Literatura

- Czaja M., 2008, Żnińska Kolej Powiatowa. Muzeum Ziemi Pałuckiej w Żninie, Żnin
- Kurowska-Ciechańska J., Ciechański A., 2008, Koleje, Carta Blanca, PWN, Warszawa
- Pokropiński B., 1980, Koleje wąskotorowe PKP., WKiŁ, Warszawa
- Różycki P., 2006, Zarys wiedzy o turystyce, Proksenia, Kraków
- www.expres-ponidzie.k-ow.net
- www.paluki.pl/ciuchcia